

A Comparative- Interdisciplinary Inquiry of Persian Proverbs and the Hierarchy of Human Needs

Mahdi Rahimi*¹, Abolghasem Rahimi²

Received: 29/12/2022

Accepted: 27/02/2023

Introduction

The concept of comparison has been so long-lasting and durable that they can be taken into account as both humanistic and social traditions. This field of research, which first had a transnational, translinguistic and transcultural nature, was connected with interdisciplinary studies in the 20th century. In the present research study, the authors intend to, with a view toward comparative literature, study the samples of psychology theory of “pyramid of needs” by Abraham Maslow in Persian Proverbs. The purpose of the study is to reveal the scope and capacity of each discipline in offering new horizons for future research through a psycho-literary analysis of this concept. The results of this study showed that the ideas which are proposed by humanistic psychologist to represent a motivational analysis of the human behavior, such as the one proposed by Maslow, have already been considered in Persian literature in an explicit or implicit manner. This study, for the first time in Persian literature,

* Corresponding Author's E-mail:
m.rahimi@hsu.ac.ir

¹ Assistant Professor of Comparative Literature, Hakim Sabzevari University of, Sabzevar, Iran.

<https://orcid.org/0000-0002-9884-5612>

² Assistant Professor of Persian Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

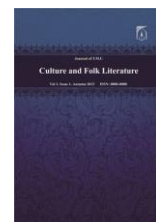
<https://orcid.org/0000-0001-6345-0031>

analyzed Persian proverbs based on the eight needs of Maslow's pyramid and proposed two major findings: a) the effectiveness of a psychological theory in relationship to folk literature is proven and b) a better understanding of the value of Persian proverbs in representing mental and abstract concepts is gained.

Background

In the field of contemporary research, psychological theories have become the basis of many literary studies. Many papers have been written based on Maslow's theory, which is the proof of validity and acceptability of this theory among Persian language researchers. In most of these studies, a poet, writer or personality type, based on the conceptual order of this pyramid, has been investigated and analyzed. For example, Khodabakhsh Asdolahi in "Frough Farrokhzad and Abraham Maslow's self-actualization theory", Behravar in "Rereading Maulawi's biography with regard to Maslow's hierarchy of needs", Salehi and Bagheri in "Analysis of the main character of the novel Ayam Meah" Based on Abraham Maslow's theory of self-actualization, have had such an approach. All these authors have tried to determine the basis of the personality or type under investigation in Maslow's pyramid. In almost all the reviewed papers, Maslow's pyramid is introduced under five categorizations, while Maslow also raised other needs, thus, the final pyramid is based on eight categories (McLeod, 2018). In addition to this, none of these studies have examined all the bases of the need at the same time in the field of case studies.

Aims and research question

In the research paper, the authors, considering the interdisciplinary approach of comparative literature, are looking for the analysis and examples of a psychological theory: "Abraham Maslow's Hierarchy of Needs" in Persian proverbs; This is because the psychological-literary search of a human category opens up the scope and efficiency of both fields, which also reveals new horizons for research. The main question of the research in this comparative-interdisciplinary studies, folk literature and especially proverbs is: how and to what extent are they compatible with the psychological theory of the hierarchy of needs?

Discussion

In explaining human motivations, different psychologists have presented different views of the list of human needs. Carl Rogers (1902-1987), a well-known American psychologist and the theorist of the individual theory, divides the basic needs of all individuals under two titles of "maintenance" and "improvement": the need for organism's self-maintenance, satisfying basic needs such as food, air and safety. This need also contributes to resistance to change and search for the former situation. On the other hand, people would like to learn and change. This need to grow is called improvement (Fist and Fist, 2009, p. 560). Eric Forum (1980-1980) German Psychologist, divides human needs into two types of physiological and human, consisting of five types: "relatedness, rootedness, transcendence, sense of identity, and frame of orientation". Forum believed that the failure to satisfy any of these needs was unbearable and leads to insanity. In the process of theorizing human needs,

perhaps the most famous theory belongs to the prominent American psychologist and the founder of the School of Humanist Psychology, Abraham Herold Maslow (1908-1970). The theory, with its recognition and comparative approach, deals with a descriptive-analytical approach, has been discussed with the Persian proverbs. A comprehensive source in the field of proverbs is *The Great Dictionary of Persian Proverbs* (Zulfiqari, 2009).

Conclusion

Interdisciplinary studies, through a two- or multi-pronged approach to concepts, are better and more practical than pure research. The current paper as an interdisciplinary research, with a psychological-literary approach, examined and analyzed the Persian proverbs focusing on a case study of *The Great Dictionary of Persian Proverbs*, and has two general consequences a) Proof of efficiency and validity of a psychological theory: the human action in the form of an eight-order needs, in relation to the proverbs, and b) a better understanding of the valuable proverbs and the judgment in a reflection of abstract-religious concepts.

Research reveals that the pyramid of Maslow's hierarchy is a precise and valuable theory in explaining human behaviors and is well capable of adapting to literary selections in Persian. At the same time, literary propositions are a perfectly appropriate tool in explaining theoretical concepts in various areas of psychological and social issues. Statistically, the data shows that the biological needs are related to the needs of the growth area, especially the aesthetic needs, which have the least manifestation in the proverbs. On this basis, the study of this article enables the reader to realize that literary texts in

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 11, No. 49
April – May 2023
Research Article

general and proverbs in particular have a practical function, beyond categories such as literary benefit, enjoyment or topics related to the aesthetic domain.

References

- Feist, J., & Feist, G. (2009). *Personality theories* (translated into Farsi by Y. Seyed Mohammadi). Ravan.
- McLeod, S. A. (2018). Maslow's hierarchy of needs. Retrieved from www.simplypsychology.org/maslow.html.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۱، شماره ۴۹، فرودین و اردیبهشت ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

DOR: 20.1001.1.23454466.1402.11.49.3

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله‌مراتب نیازهای آدمی

مهدی رحیمی^{۱*}، ابوالقاسم رحیمی^۲

(دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۰۸ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۸)

چکیده

ادبیات تطبیقی به‌مثابه فلسفه و رویکردی جدید در ادبیات و نقد ادبی، نخست ماهیتی فراملی، فرازبانی و فرافرهنگی داشت، لیکن در ادامه و در قرن بیستم با مطالعات میان‌رشته‌ای پیوند خورد. در دوره معاصر و با اولویت یافتن رویکردهای کاربردی - همگرا در پژوهش‌های ادبی، نحله نوین ادبیات تطبیقی، چشم‌انداز تازه‌ای را در مقابل پژوهشگران گشوده و حوزه‌های پژوهشی جدیدی را فراسوی مرزهای شناخته‌شده - پیشین ادبیات ایجاد کرده است. در جستار پیش‌رو، نگارندگان با نظر داشت رویکردهای نوین ادبیات تطبیقی به‌ویژه سویه میان‌رشته‌ای آن، برآنند تا با اتکا به یک مأخذ معتبر در حوزه امثال: فرهنگ بزرگ ضرب المثل‌های فارسی، به شیوه‌ای، از منظر ماهیت، توصیفی - تحلیلی و از دیدگاه نوع داده‌ها، کتابخانه‌ای - اسنادی، به تطبیق امثال با نظریه «سلسله‌مراتب نیازهای آدمی» بپردازند و با بازجست روان‌شناخت - ادبی مقولات انسانی، علاوه بر نمایاندن گستره و کارآمدی هر دو حوزه، افقی تازه در برابر

^۱. استادیار ادبیات تطبیقی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران (نویسنده مسئول).

*m.rahimi@hsu.ac.ir

<https://orcid.org/0000-0002-9884-5612>

^۲. استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

<https://orcid.org/0000-0001-6345-0031>

پژوهش‌های آتی پدیدار سازند. از نکات حائز اهمیت در این پژوهش، بیان این حقیقت است که آنچه روان‌شناسان انسان‌گرا با نگاه انگیزه‌شناختی رفتار آدمی مطرح کرده‌اند، پیش از این در متون ادبی کلاسیک ما به‌صورتی هوشمندانه، گاه همچون هرم مزلو، با ترتیب و تناسبی در خور تأمل و گاه در تناسبی نه‌چندان آشکار، بازتاب یافته است. نوشتار حاضر، نخستین پژوهشی است که با مبنا قرار دادن نیازهای هشت‌گانه، به بررسی و تحلیل تطبیقی آرای مزلو با امثال و حکم فارسی پرداخته است. مقاله درنهایت گویای دو نتیجه کلی الف) اثبات کارایی و روایی یک نظریه روان‌شناختی در پیوند با ادبیات عامه و ب) درک هر چه بهتر ارزشمندی امثال و حکم در نمودبخشی به مفاهیم انتزاعی - ذهنی است.

واژه‌های کلیدی: مطالعات میان‌رشته‌ای، روان‌شناسی انسان‌گرا، نظریه سلسه‌مراتب نیازها، آبراهام مزلو، امثال و حکم.

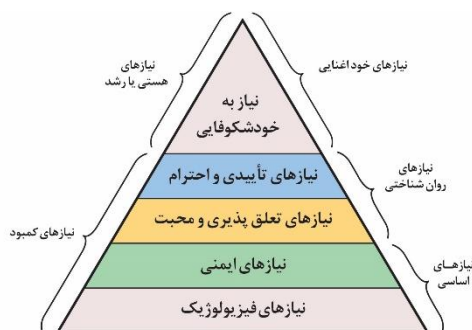
۱. مقدمه

در تبیین انگیزه‌های آدمی، روان‌شناسان گوناگون آرای متفاوتی از فهرست نیازهای آدمی ارائه داده‌اند؛ کارل راجرز (۱۹۰۲-۱۹۸۷م.)، روان‌شناس مشهور آمریکایی و صاحب نظریه فردمدار، نیازهای اساسی تمام افراد را ذیل دو عنوان «نگهداری» و «بهبود» تقسیم‌بندی می‌کند: نیاز به نگهداری خود ارگانیزمی، ارضای نیازهای اساسی مانند غذا، هوا و ایمنی را شامل می‌شود و در عین حال، این نیاز، گرایش به مقاومت در برابر تغییر و جست‌وجوی وضعیت سابق را نیز دربر می‌گیرد؛ از سوی دیگر، افراد مایل‌اند یاد بگیرند و تغییر کنند؛ این نیاز به بیشتر شدن و رشد کردن، بهبود نامیده می‌شود (فیست و فیست، ۱۳۸۸، ص. ۵۶۰). اریک فروم (۱۹۰۰-۱۹۸۰م) روان‌شناس صاحب‌نام آلمانی، با تقسیم‌بندی نیازهای آدمی به دو نوع فیزیولوژیک (جسمانی) و انسانی، نیازهای اساسی را شامل پنج نوع: «ارتباط، تعالی، ریشه‌دار بودن، درک هویت و

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

معیار جهت‌یابی بهتر» دانست. فروم معتقد بود ارضا نشدن هر یک از این نیازها تحمل‌ناپذیر است و به دیوانگی منجر می‌شود (همان، صص. ۲۲۵-۲۲۹). در سیر نظریه‌پردازی نیازهای آدمی، شاید بتوان معروف‌ترین نظریه را متعلق به روان‌شناس برجسته آمریکایی و بنیان‌گذار مکتب روان‌شناسی انسان‌گرا، آبراهام هرولد مزلو (۱۹۰۸-۱۹۷۰م) دانست؛ نظریه‌ای که جستار پیش‌روی، با بازشناخت آن و با رویکردی تطبیقی، به شیوه توصیفی - تحلیلی، بدان پرداخته، پیوند آن را با امثال و حکم فارسی بررسیده است. جامعه مورد بررسی در حوزه امثال، فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی (ذوالفقاری، ۱۳۸۸) است. مزلو در تبیین و بازجست‌انگیزه‌های آدمی در رفتارهای فردی و اجتماعی، هرمی از سلسله‌نیازها را مطرح کرد؛ هرمی که از پنج پایه - بخش فراهم آمده و از قاعده به سوی رأس، به‌ترتیب از گستره، الزام و فوریت آن کاسته می‌شود و به تعبیری، خاص‌تر می‌گردد. مبتنی بر این هرم، نیازهای فیزیولوژیک همچون آب، غذا، هوا، گرما، خواب و... گسترده‌ترین و اساسی‌ترین نیازهای آدمی به‌شمار می‌آیند. این گستردگی چنان است که هیچ‌کس را از آن‌ها گریزی و گزیری نیست. در مرتبه بعدی، نیازهای مربوط به ایمنی مطرح می‌شود؛ مقصود از این‌گونه، نیاز به ثبات و آرامشی است که نبود آن، انسان را دچار اضطراب و احساس ناامنی خواهد کرد. از این دو نیاز (فیزیولوژیک و ایمنی) به‌عنوان نیازهای اساسی^۱ یاد شده است. در پایه سوم، نیازهای تعلق‌پذیری و محبت مطرح می‌شوند. این نیازها می‌توانند از طریق رابطه صمیمی با یک دوست، همسر و یا از طریق برقراری روابط اجتماعی در یک گروه جمعی ابراز، آشکار و برطرف شود. در مرحله چهارم، نیازهای حوزه احترام مورد توجه مزلو قرار گرفته است. نیاز به احترام در دو گونه موضوعی، احترام شخص به خود: عزت نفس و احترام دیگری به او: تأیید و تحسین، خود را بازتاب می‌دهد. از این

دو نیاز اخیر، با عنوان نیازهای روان‌شناختی^۲ یاد می‌شود. در رأس هرم مزلو که دیرپاب‌ترین و در عین حال کم‌شمول‌ترین نیازهاست، نیاز به خودشکوفایی مطرح شده است. در باور مزلو، اگر کسی با وجود ارضای تمام نیازها، به مرحله خودشکوفایی نرسد، همواره بی‌قرار، ناکام و ناخشنود خواهد بود. از این نیاز به‌عنوان نیازهای خودآشنایی^۳ نیز یاد شده است (Schultz & Schultz, 2012, pp.207-235). این روان‌شناس معتقد است که ناکامی در ارضای نیازهای پایین‌تر (یکم تا چهارم)، موجب نارسایی یا کمبود در فرد می‌شود؛ هم از این‌روست که وی این نیازهای چهارگانه را نیازهای کمبود^۴ نامید. به گفته مزلو، نیازهای مربوط به خودشکوفایی، در مقایسه با نیازهای حوزه کمبود برای زنده ماندن ضرورت کم‌تری دارند، ولی با وجود این، نه تنها به بقا و رشد کمک می‌کنند، بلکه ارضای آن‌ها به بهبود سلامتی و طول عمر آدمی نیز می‌انجامد؛ مزلو این گروه از نیازها را نیازهای هستی یا رشد^۵ نامید (Feist et al., 2017, pp.203-208) (شکل ۱).

شکل ۱: هرم نیازهای مازلو

Figure 1: Maslow's Hierarchy of Needs

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

گرچه هرم مزلو محصول دوره معاصر و شکل پذیرفته در فرهنگ مغرب‌زمین است، ولی بازجست متون فرهنگی ما، گویای نکته‌ای ارزشمند است: پشینان ما، هوشمندانه در این باره، گزاره نظریه‌هایی در خور تأمل ارائه داده‌اند. این نظریه‌پردازی‌ها گاه به صورتی کاملاً آشکار، همانند هرم مزلو، با ترتیب و تناسبی درخور تأمل - هرچند ناقص - و گاه در تناسبی نه‌چندان آشکار، خود را در متون ادبی بازتاب داده‌اند. یکی از این گزاره‌ها، گزاره‌ای کارآمد و قابل تأمل از صوفی وارسته سده چهارم و پنجم ابوسعید ابی‌الخیر (۳۵۷-۴۴۰ق) است. این گزاره، چنان کارآمد و تأثیرگذار بوده است که در *قابوسنامه* نیز خود را بازنمایانده است: «شیخ ابوسعید ابی‌الخیر - رحمه‌الله - گفته‌است که آدمی را از چهار چیز ناگزیر بود: اوّل نانی، دوم خلقانی، سوم ویرانی و چهارم جانانی» (عنصرالمعالی، ۱۳۶۶، ص. ۸۲). گزاره ابوسعید ابی‌الخیر به‌خوبی و روشنی، نیازهای اساسی آدمی را می‌نماید و از چنان انسجام مفهومی و اجزایی برخوردار است که می‌توان آن را در یک تصویر عینی منعکس کرد (شکل ۲).

شکل ۲: ابوسعید و نیازهای آدمی

Figure 2: Abosaeed and Human Needs

میبدی، نویسنده و مفسر قرن ششم نیز در کشف الاسرار و عده الابرار با نظر داشت همین گزاره، تنها سه نیاز نخستین را ضروری برمی شمرد و معتقد است که آدمی باید به این سه بسنده کند تا به کمال وجودی (خودشکوفایی معنوی) برسد: «رو در آن خاکدان بنشین به نانی و خلقانی و ویرانی قناعت کن تا مرد شوی» (میبدی، ۱۳۷۱، ص. ۲۹۸). عبدالرحمان جامی (۸۹۸-۸۱۷ ق) نیز در بهارستان، با پیشرفت مفهومی در حوزه درک نیازها، نیازهای آدمی را پنج گانه می داند؛ پنج گانه ای که می توان آن را همانند هرم نیازهای مزلو ترسیم کرد (شکل ۳):

پنج چیز است که به هر کس دادند، زمام زندگانی خوش در دست او نهادند: اول صحت بدن، دوم ایمنی، سوم وسعت رزق، چهارم رفیق شفیق، پنجم فراغت؛ هر که را ازین محروم کردند در زندگانی خوش به روی وی برآوردند:

به پنج می رسد اسباب زندگانی خوش به اتفاق حکیمان شهره در آفاق
فراغ و ایمنی و صحت و کفاف معاش رفیق خوب سیر همدم نکو اخلاق

(جامی، ۱۳۶۷، ص. ۴۲)

شکل ۳: جامی و نیازهای آدمی

Figure 3: Jami and Human Needs

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

۱-۱. ضرورت و اهمیت پژوهش

جهان معاصر با ویژگی‌های خاص خویش: تمرکز امکانات اقتصادی - معیشتی نزد حکومت - دولت‌ها، حجم انبوه اشتغالات ذهنی و شغلی و...، هر لحظه یادآور ضرورت و بایستگی برنامه‌ریزی‌های هوشمندانه در حوزه شناخت فرد و جامعه است؛ هم ازین‌روی، شناخت اندیشه‌های صاحب‌نظران علوم اجتماعی و روان‌شناختی، بایستی انکارناپذیر به شمار آید. نظریه نیازهای آبراهام هرولد مزلو، بازتاب‌یافته در هرم او، ازجمله مفاهیمی است که شناخت آن، زمینه‌ساز سامان‌یافتگی هرچه بهتر زندگی آدمی و مناسبات اجتماعی است؛ این در حالی است که امثال و حکم در هر فرهنگ بشری - و در این مطالعه موردی، امثال و حکم فارسی - به‌دلیل پیوند با زندگی واقعی و حیات فرهنگی، دربردارنده - بازتاب دهنده بسی از نیازهای آدمی و انسان ایرانی است. بررسی تطبیقی نظریه مزلو با امثال و حکم فارسی، راه را برای شناخت هرچه بهتر این نیازها می‌گشاید و زمینه‌ساز درک ملموس مفاهیم انتزاعی نظریه خواهد بود.

۲. پیشینه پژوهش

در حوزه پژوهش‌های معاصر، نظریه‌های روان‌شناختی، مبنای بسیاری از مطالعات ادبی قرار گرفته‌اند؛ مبتنی بر نظریه مزلو نیز مقالات متعددی صورت پذیرفته است که خود گواه روایی و مقبولیت این نظریه در بین پژوهندگان فارسی‌زبان است. در اغلب این پژوهش‌ها، یک شاعر، نویسنده یا تیپ شخصیتی، مبتنی بر مفاهیم و ساختار مفهومی - ترتیبی این هرم، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. برای نمونه، خدابخش اسدالهی (۱۳۸۷، صص. ۲۰-۱) در مقاله «فروغ فرخزاد و نظریه خودشکوفایی آبراهام مزلو»، مجید بهره‌ور (۱۳۸۸، صص. ۱۱۸-۸۷) در «بازخوانی زندگی‌نامه مولوی با نظر به سلسله‌مراتب نیازهای مزلو»، پیمان صالحی و کلثوم باقری (۱۴۰۰، صص. ۸۷-۱۰۷) در

«تحلیل شخصیت اصلی رمان ایام معه براساس نظریه خودشکوفایی آبراهام مزلو» و زینب نوروزی و همکاران (۱۳۹۱، صص. ۱۷-۳۲) در «بررسی شخصیت بهرام در هفت پیکر با توجه به نظریه مزلو» چنین رویکردی داشته‌اند. همه این نویسندگان تلاش کرده‌اند پایه شخصیت یا تیپ مورد بررسی را در هرم مزلو مشخص کنند. تقریباً در تمام مقالات مورد بررسی، هرم مزلو مبتنی بر پنج پایه معرفی شده، حال آن‌که مزلو، نیازهای دیگری را نیز مطرح ساخته، هرم نهایی مبتنی بر هشت پایه است (McLeod, 2018)؛ افزون‌براین و در حوزه مصداق‌شناسی، هیچ‌کدام از این مقالات، تمام پایه‌های نیاز را هم‌زمان مورد بررسی قرار نداده‌اند.

۳. چارچوب نظری پژوهش

مقایسه و تطبیق، کنش - واکنشی چنان دیرپا و پیوسته بوده و همچنان هست که از آن، به‌مثابه یک سنت انسانی و اجتماعی می‌توان یاد کرد؛ سستی که همچون پدیده‌ای مشترک، در رفتار آدمی و در نمودهای گوناگون، خود را در فرهنگ‌های متفاوت بازتاب داده است. این ویژگی - سنت انسانی و اجتماعی، از سده نوزدهم میلادی در حوزه ادبیات، خود را در یک رویکرد جدید ادبی، «ادبیات تطبیقی» بازنمایاند (Milner, 1996, p.4)؛ رویکردی نقادانه که می‌خواست بررسی‌های خود را از منظر تطبیق و مقایسه به ورای مرزها بگسترده و مفاهیم همگون را در فرهنگ‌های ناهمگون مورد بررسی قرار دهد، تا بدین‌شیوه به درک عمیق‌تری از ادبیات و مفاهیم فرهنگی ملت‌ها دست یابد. در این میان، مبانی و نظریه‌های ادبی این شاخه از دانش بشری در گذار زمان، چنان متحول شدند که اساساً تعاریفی تازه از دو اصطلاح «ادبیات» و «تطبیق» را ارائه دادند.

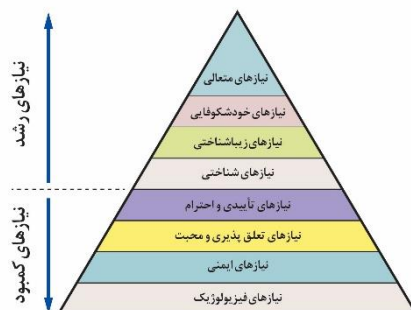
در گام نخست و از نیمه دوم قرن نوزدهم در فرانسه، با پژوهش‌های آبل فرانسوا ویلمن (۱۷۹۰-۱۸۷۰م) و ژان ژاک آمپر (۱۸۶۴-۱۸۰۰م)، ادبیات تطبیقی شکل علمی -

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

آکادمیک به خود گرفت (Jost, 1974, p. 11). در سال ۱۹۵۸ میلادی و با ارائه مقاله «بحران در ادبیات تطبیقی»^۶ توسط رنه ولک (۱۹۰۳-۱۹۹۵م)، این رویکرد متحول شد و مکتب آمریکایی ادبیات تطبیقی پا به عرصه نهاد (Wellek, 1963, pp. 282-295). این حوزه پژوهشی در ادامه، با مقاله نظریه‌ساز هنری رماک (۱۹۱۶-۲۰۰۹م) با عنوان «ادبیات تطبیقی: تعریف و کارکرد آن»^۷ (۱۹۶۱)، با مطالعات میان‌رشته‌ای پیوند خورد. رماک در مقاله خود، ادبیات تطبیقی را از یک سو مطالعه ادبیات در ورای مرزهای جغرافیایی و از دیگر سو، مطالعه ارتباطات بین ادبیات و سایر شاخه‌های دانش بشری خواند (Remak, 1961, p. 3). مطالعات میان‌رشته‌ای به حوزه‌های نوینی در دانش اشاره می‌کند که بیش از یک زمینه محض دانشی را مورد مطالعه قرار می‌دهد و با تلفیق سه‌گانه دانش، روش و تجربه در دو یا چند حوزه، به حل مسائل چند وجهی کمک می‌کند. در جستار پژوهشی پیش‌رو، نگارندگان با نظرداشت این جنبه از قابلیت‌های ادبیات تطبیقی، به نمودها و نمونه‌های یک نظریه روان‌شناختی: «سلسله‌مراتب نیازهای آبراهام مزلو» در امثال و حکم فارسی پرداخته‌اند؛ این از آن‌روست که بازجست روان‌شناختی - ادبی یک مقوله انسانی، نه تنها گستره و کارآمدی هر دو حوزه را باز می‌نماید که افق‌های تازه‌ای را برای پژوهش آشکار می‌سازد.

آن‌چه آبراهام مزلو با رویکرد انگیزه‌شناختی رفتار آدمی، در نمودار هرم خویش مطرح کرد، در بستر همین تفکر علمی شکل یافته است. این هرم ابتدا در پنج بخش ارائه شد (Maslow, 1943 & 1954)، ولی در ادامه به هفت و سپس به هشت بخش ارتقای موضوعی یافت (McLeod, 2018). (شکل ۴). در سوی دیگر، ادبیات عامه به‌ویژه گزین‌گویی‌های ادبی (امثال و حکم)، به واسطه پیوند طبیعی و هویتی خود با روان آدمی و نیز رویدادهای اجتماعی، ازجمله نمودگاه‌های درخشان همین

نیازها به شمار می‌آیند. جستار پیش‌رو با پرداختن دوسویه: ادبی - روان‌شناختی، به بررسی و تحلیل امثال و حکم فارسی، بر مبنای تقسیم‌بندی نظری مزلو می‌پردازد و درباره گونه‌ها، مراتب نیازها، روایی نظریه و... به چندوچون خواهد پرداخت. هر چند هرم اولیّه مزلو، هم‌چنان که ترسیم و شرح شد، مورد توجه و اقبال بوده و هست، لیکن مزلو در بیانی تازه، مقولاتی دیگر را نیز به این هرم اضافه کرد: نیازهای شناختی^۸ و نیازهای زیباشناختی^۹ (Maslow, 1970a, p.2). نیازهای شناختی عبارت از دانستن و فهمیدن و نیازهای زیباشناختی عبارت از درک نظم، تناسب، هماهنگی و تقارن هستند (فیست و فیست، ۱۳۸۸، ص. ۵۹۶). مزلو بعدها نیازهای متعالی^{۱۰} را نیز به سلسله‌مراتب نیازها افزود (Maslow, 1970b, p.15)؛ مقصود از نیازهای متعالی، یاری به دیگری در دستیابی به خودشکوفایی است. این سه نیاز اخیر در منابع و پژوهش‌های فارسی چنان که باید مورد توجه و اقبال قرار نگرفته است، تا آن‌جا که در پژوهش‌های ادبی، تنها به هرم پنج‌گانه مزلو پرداخته‌اند.

شکل ۴: هرم نیازهای مازلو

Figure 4: Maslow's Hierarchy of Needs

۴. بحث و بررسی

۱-۴. نیازهای فیزیولوژیک

مبتنی بر نظر مزلو، اساسی‌ترین و فراگیرترین نیازهای آدمی، نیازهای زیستی - فیزیولوژیک است. در چِستی و چگونگی این نیازها چندان ابهامی نیست. نیاز فیزیولوژیک به نیازی گفته می‌شود که الف) در پیوند با جسم آدمی است؛ ب) بقای آدمی در گروی روایی آن است؛ و ج) برآیند رفع آن، استمرار حیات و ادامه زندگی در شخص انسانی است؛ بدین‌گونه، همه آحاد بشر، فارغ از مکان و زمان، ناگزیر از برآورده کردن چنین نیازهایی هستند. آب، غذا، گرما، نیازهای جنسی و... از جمله این نیازها شمرده می‌شوند (Uysal et al., 2017, pp. 211-218).

در میانه امثال و حکم فارسی و در چارچوب نیازهای فیزیولوژیک - زیست‌شناختی، ذکر نکته‌ای در همین آغاز ضروری است: نزدیک به چهل ضرب‌المثل با ترکیب «آدم گرسنه» و یا صورت عامیانه آن: آدم گشنه، آغاز می‌شود: «آدم گرسنه ایمان ندارد» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج. ۱/ص. ۲۰۴)، «آدم گرسنه، حاضر است آدم بکشد» (همان، ج. ۱/ص. ۲۰۴)، «آدم گرسنه، خواب نان سنگک می‌بیند» (همان، ج. ۱/ص. ۲۰۵)، «آدم گرسنه، نقش پای شتر را نان می‌بیند» (همان، ج. ۱/ص. ۲۰۵)، «آدم گشنه همه را در هم می‌تراشه» (همان، ج. ۱/ص. ۲۰۵) و...؛ این مثل‌ها با کلیدواژه مفهومی «گرسنه» که خود صورت دیگری از کلیدواژه «نان» است، ساخته و پرداخته شده‌اند. «نان»ی که خود، دستمایه پردازش امثالی دیگر، همچنان در بازتاب‌دهی نیازهای زیستی - فیزیولوژیک است: «نان است، جان که نیست بتواند بدهد» (همان، ج. ۲/ص. ۱۷۵۷). این مثل، به‌ویژه با برترشماری «نان» به نسبت «جان»، به‌گونه‌ای شگفت‌انگیز و کارا، اهمیت یکی از اساسی‌ترین نیازهای زیستی، نان، را بازتاب می‌دهد. این نان، آن‌گاه

که با آب، نمودی دیگر از نیازهای زیستی، در امثال فراهم می‌آید، زندگی، با کیفیتی دلنشین، تحقق می‌یابد: «نان این جا، آب این جا، کجا روم به از این جا؟» (همان، ج. ۲/ص. ۱۷۵۷) و این در حالی است که اگر این دو: آب و نان، نمودها و نمادهای روشن نیازهای زیستی نباشند، فرد انسانی، بی‌قرار باید به دنبال این دو باشد: «نان بدو، آب بدو، تو به دنبالش» (همان، ج. ۲/ص. ۱۷۵۷). حجم گسترده و عظیمی از امثال (بیش از ۶۱۵ نمونه) نیز با همین نماد نیازهای زیستی: نان، آغاز شده است (همان، ج. ۲/صص. ۱۷۵۶-۱۷۶۵) و این، جز مواردی است که این واژه - نیاز، در میانه امثال آمده است: «آسیابان از گرسنگی مرد، گفتند نان بیخ گلویش گیر کرده» (همان، ج. ۱/ص. ۲۱۷) و

افزون بر واژه - مفاهیمی همچون «گرسنه، گرسنگی و نان»، واژه - مفاهیمی مانند «توشه»: «آن قدر دارم غم توشه که عاشقیم توش فراموشه» (همان، ج. ۱/ص. ۲۴۱)، «بی‌پولی»: «بی‌پولی از یتیمی بدتر» (همان، ج. ۱/ص. ۶۰۶) و ... نیز به گونه‌ای هنری و ملموس، بازتاب‌دهنده مفهوم انتزاعی نیازهای زیستی - فیزیولوژیک هستند؛ این در حالی است که امثال، هم‌زمان از پیوند رفع و عدم رفع نیازهای زیستی با مسائل ذهنی - روانی: «از گرسنه پرسیدند دو پانزده تا، چند می‌شود؟ گفت یک نان» (همان، ج. ۱/ص. ۳۱۶)، با مسائل اجتماعی: «آدم فقیر، دیوارش کوتاه است» (همان، ج. ۱/ص. ۲۰۱)، با مسائل سیاسی: «نان بده، فرمان بده» (همان، ج. ۲/ص. ۱۷۵۷) و ... نیز می‌گوید.

آنچه در ذیل خواهد آمد، نمونه‌ها و نمودهایی دیگر از امثال و حکمی است که از دیدگاه نخستین نیاز در هرم مزلو، در خور توجه و بررسی است: «از گرسنگی اذان می‌دهد» (همان، ج. ۱/ص. ۳۱۶)، «از گرسنگی چاشت از خواب بر می‌خیزد» (همان، ج. ۱/ص. ۳۱۶)، «این حرف‌ها برای حسنک نان نمی‌شود» (همان، ج. ۱/ص. ۴۳۳)،

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار
«اول معاش، دوم معاد» (همان، ج. ۱/ص. ۴۲۰)، «اول وجود، دوم سجد» (همان،
ج. ۱/ص. ۴۲۱).

۲-۴. نیازهای ایمنی

در نگرش مزلو، این گروه از نیازها، به‌ویژه درمورد کودکان و بزرگسالان روان‌رنجور قابل تأمل به‌شمار آمده است؛ این از آن‌روست که هر دو گروه یادشده، در مقابل عدم ارضای این نیاز، به تنش‌های جسمی-روانی دچار می‌شوند، تا آن‌جا که عدم رفع این‌گونه از نیازها، خود پیامدهایی ناگوار خواهد داشت؛ به بیان دیگر، زمانی فرد انسانی از سلامت هیجانی و احساسی برخوردار خواهد شد که در کودکی، این‌دسته از نیازهای او، به‌خوبی برطرف شده باشد (Bland & DeRobertis 2019, pp. 2-19)؛ نیاز به آرامش، رهایی از ترس، اضطراب، ایمن‌بودگی از حوادث طبیعی، امنیت شغلی، اجتماعی و ... از جمله نیازهای ایمنی شمرده می‌شوند.

مثلاً، هم‌زمان با کارایی‌های اجتماعی و روانی خود، بازتاب‌دهنده دوره‌های تاریخی زندگی مردم‌اند. تأمل در امثال و حکمی که به نیازهای ایمنی پرداخته‌اند، گویای آن است که درصد این امثال، در سنجش با امثال و حکمی که به نیازهای زیستی اشاره کرده‌اند، بسیار اندک است؛ دلیل این کیفیت، دوگانه است: الف) در نگاه پیشینیان، گفتن از نیازهای زیستی، به طریق مجاز، پرداختن به نیازهای مربوط به امنیت هم هست؛ ب) ساختار خانواده (خانواده غیرهسته‌ای) به‌گونه‌ای بوده که نیازهای مربوط به امنیت را، جز در زمان‌هایی خاص و محدود: جنگ و ... برآورده می‌کرده است؛ این در حالی است که شماری از ضرب‌المثل‌های مربوط به حوزه امنیت، با طرح مفهوم امنیت، پرده از مناسبات قدرت نیز برمی‌دارند. ضرب‌المثل «از پادشاه گرچه دورباشی، ایمن مباش» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج. ۱/ص. ۲۷۹) و یا «از کنار ارباب مثل سگ، یواش رد

شوید» (همان، ج. ۱/ ص. ۳۱۳)، همچنان که «از ترس، خرس را دایی صدا می‌کند» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۸۲) یا «از ترس مار به دهن اژدها رفت» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۸۳) از جمله همان ضرب‌المثل‌هایی هستند که به گونه‌ای هم‌زمان، از یک سو بازتاب‌دهنده نیاز به امنیت و از دیگر سو، نشان‌دهنده قدرت انجام‌گسیخته سیاسی است. اهمیت جان که اساساً نیاز به امنیت در راستای حفظ آن مطرح می‌شود، به گونه‌ای دیگر هم نمود یافته است: «از ترس تیغ، مسلمان است» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۸۲)؛ بر این اساس، مقوله امنیت چندان و چنان اساسی است که فرد انسانی، برای بقای خویش، حاضر است تن به تغییر باور نیز بدهد. نیاز به امنیت گاه به گونه‌ای ضمنی و پنهان در ضرب‌المثل‌ها بازتاب می‌یابد. ضرب‌المثل مشهور: «از چاله درآمد، به چاه افتاد» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۸۶)، از این گونه است. در این ضرب‌المثل که اساساً در فرم بیانی استعاره مرکب ارائه شده است، هم «چاله» و هم «چاه» هر دو موقعیت‌های اضطراب‌آورند؛ موقعیت‌هایی که فرد انسانی در پی رهایی از آن‌هاست، ولی در رفتاری آبرونی‌وار، شرایط نه تنها مطلوب نمی‌شود، که نامطلوب‌تر می‌شود. گزاره ادبی فوق، به شکلی عینی‌تر هم مورد استفاده قرار گرفته است: «از صدمه گرگ رها شدیم، با غول بیابانی روبه‌رو شدیم» (همان، ج. ۱/ ص. ۳۰۸) همچنان که در ضرب‌المثلی دیگر: «از چنگال گرگم در ربودی، عاقبت گرگم تو بودی» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۸۶).

۳-۴. نیازهای تعلق‌پذیری

به هر میزان که ما از نیازهای قاعده هرم به سوی نقطه اوج هرم بالا رویم، بُعد اجتماعی نیازهای آدمی نیرومندتر می‌شود؛ این بدان معناست که فرد انسانی در یک سیر طبیعی، با ارضای نیازهای پایه اول و دوم، نیازی دیگر را در خویش می‌یابد و طالب احوالی دیگر می‌شود: ارتباطی صمیمانه با دیگران و برخورداری از احساس مثبت هم‌گروهی در یک

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

جمع دوستانه. آنچه راجرز (۱۹۰۲-۱۹۸۷م) ذیل عنوان نیاز به «توجه مثبت»^{۱۱} مطرح کرده است (Schultz & Schultz 2012, pp.207-235; Feist et al., 2017, pp. 203-208)، تعبیری دیگر از همین‌گونه نیازهاست؛ نیاز به دوستی همدل، همسری مهربان، پذیرفته‌شدن توسط مخاطب یا مخاطبان و یا عضویت در جمع‌های گوناگون، همه از جمله نمودهای این نیاز به شمار می‌آیند. در جهان معاصر، به واسطه تغییراتی مستمر جامعه، پاسخ دادن به این نیاز با چالشی جدی روبه‌رو شده است؛ شرط ایجاد جامعه‌ای سالم و به‌هنگار، درک اهمیت این‌گونه از نیاز و اندیشیدن به شیوه‌های رفع آن است. وجود افسردگی گسترده، به مثابه یکی از ویژگی‌های جوامع نوین - معاصر، گواهی راستین بر این باور است (Markowitz & Weissman, 2012, pp. 99-105).

مثل برگزیده و برجسته «از محبت خارها گل می‌شود/ وز محبت سرکه‌ها مل می‌شود/ از محبت دُردها صافی شود/ وز محبت دردها شافی شود» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج. ۱/ ص. ۳۱۸)، با فرم کارا و تأثیرگذار خود، چندان کارآمد و گویاست که مصداقی روشن برای نشان دادن اهمیت این‌گونه از نیازها و نیز پیامد مثبت و ارزشمند ارضای آن است. خار، با همه خشونت خویش، بامحبت (تعلق‌خاطر با دیگران و پیوندی مهربانانه و انسانی) به گلی خوش‌بوی و چشم‌نواز بدل خواهد گردید و سرکه ترش به می‌ی ارزشمند.

نیاز به تعلق‌پذیری، تا آن‌جا اساسی است که گاه فرد انسانی، برای ازدست ندادن یک دوست، به مثابه عاملی اساسی در رفع نیازهای مربوط به تعلق‌پذیری، حاضر است دشواری‌ها و کاستی‌های او را بپذیرد و با چشم رضا به رفتار ناروای او بنگرد: «از دست دوست، هرچه ستانی شکر بود» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۹۴) و یا «از دوست، چه دشنام، چه نفرین، چه دعا» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۹۵)؛ این از آن‌روست که در بنیاد و

اساس، «آدمی زاده، همنشین طلب است» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۱۰) و اگر خوشی و دل‌نشینی در گلستان و بوستان هست، به واسطه وجود دوستان، دل‌آویزتر می‌شود: «بوستان هم به دوستان خوش‌تر» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۸۶).

از تأثیرگذارترین امثال، در تبیین علت اهمیت نیازهای تعلق‌پذیری، مثلی است کوتاه لیکن کارآمد: «آن را که دوست نیست، رامش نیست» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۳۸). مثل مزبور، به گونه‌ای روشن و تأثیرگذار، شدت نیازهای تعلق‌پذیری و نیز دلایل ضرورت پاسخ‌دهی به نیازهای تعلق‌پذیری را آشکار می‌سازد. مثل «آدم غریب، کور است، آه ندارد» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۰۱) نیز، ناتوانی و درماندگی فرد انسانی را برآیند ناآشنایی و فقدان دوست می‌داند. ویلیام گلاسر (۱۹۲۵-۲۰۱۳م)، روان‌درمانگر آمریکایی، نیز در مبحثی درباره نیازهای اساسی انسان، پس از آن‌که نیاز به عشق و تعلق را از مهم‌ترین نیازهای آدمی می‌شمارد، ارضای آن را در گرو داشتن روابط صمیمانه با دیگران، توجه داشتن به روابط خانوادگی، کاری و... می‌داند (Prochaska & Norcross, 2018, pp. 324-330). مثل «برادر هم دوست به» (همان، ج. ۱/ ص. ۵۰۱) با توجه هم‌زمان به روابط خانوادگی و نیز پیوندهای دوستانه، مؤید نظر ویلیام گلاسر است.

۴-۲. نیازهای تأیید و احترام

چهارمین پایه نیازها، به نیازهای تأیید، تحسین و احترام اختصاص دارد. در نگرشی کلی، این نیاز، آخرین نیاز حوزه کمبود است (ر.ک: شکل ۱ و ۴)؛ این گونه از نیاز، در وهله نخست همانند نیازهای مربوط به تعلق و وابستگی به نظر می‌رسد، حال آن‌که تفاوتی اساسی در میانه این دو گونه هست: تأیید و احترام، همواره در برابر به انجام‌رساندن کاری است یا داشتن ویژگی‌ای؛ این در حالی است که نیازهای تعلق و وابستگی، مبتنی بر ارزش‌یابی و ارزش‌گذاری نیست؛ بلکه برآیند روابط اجتماعی و یا

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

وابستگی‌های خانوادگی است؛ بدین ترتیب گرچه توانمندی‌های فردی می‌تواند زمینه‌ساز بهتر برآورده شدن نیازهای تعلق باشد، لیکن در اصل و اساس، تفاوتی ماهوی بین این دوگونه از نیازها وجود دارد؛ هم از این‌روست که نیاز به تحسین، تأیید و احترام «دقیق‌تر و پیچیده‌تر» از نیاز به پذیرفته شدن و تعلق داشتن است (ر.ک. کارور و شی‌یر، ۱۳۸۷، ص. ۵۱۵). روان‌کاوانی همچون آلفرد آدلر (۱۸۷۰-۱۹۳۷م) و جیمز کوهات (۱۹۱۳-۱۹۸۱م) برآورده شدن این نیاز را در پیشگیری از آسیب‌های روان‌شناختی و اجتماعی بسیار حیاتی می‌دانند. کوهات معتقد است از طریق تأیید و تحسین، نیاز آینه‌ای^{۱۲} در انسان برآورده می‌شود و هسته اساسی «خود»^{۱۳} شکل می‌گیرد. بر این اساس، عدم شکل‌گیری هسته «خود» می‌تواند به احساس بی‌ارزشی و ازهم‌گسستگی روانی منجر شود.

بیشترین این گونه از نیازها در امثال فارسی، به‌گونه‌ای خاص، به‌طور ضمنی، مطرح می‌شوند. مثل مشهور و برجسته «مهری گر به کام شیر در است / شو خطر کن ز کام شیر بجوی / یا بزرگی و عز و نعمت و جاه / یا چو مردانت مرگ رویاروی» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج ۲/ص. ۱۷۲۸)، که خود مستند به رویدادی بسیار برجسته، بازتاب‌یافته در چهارمقاله نظامی عروضی (۱۳۷۶، ص. ۴۳) است، از جمله بهترین مثال‌ها، در این زمینه است و به بهترین وجهی، اهمیت این‌گونه از نیازها را نشان می‌دهد. اغراق و تأکید افراطی، حتی نامعقول این مثل بر «مهری» که خود زمینه‌ساز «تأیید و احترام دیگران» است، به‌گونه‌ای روشن، برجستگی نیازهای معروف این حوزه را بر محقق آشکار می‌نماید. برای شناخت این‌گروه از مثال‌ها، در نظر داشت کلیدواژه مفهومی «آبرو» سودمند است؛ کلیدواژه‌ای که گاه به صورتی آشکار: «آب جو نیست، آبروست» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج ۱/ص. ۱۷۴) و گاه به‌گونه‌ای ناآشکار: «آزادگان به جان نفروشد

"جاه" را» (همان، ج. ۱/ص. ۲۱۵) در امثال فارسی به کار آمده است. بر این بنیاد، مثلی همچون: «برای شکم نیست؛ برای عزت دنیایی است» (همان، ج. ۱/ص. ۵۰۶) به گونه‌ای روشن بر نیازهای حوزه تأیید و احترام اشاره دارد؛ همچنان‌که یک مثل جانورمدار - فابلی: «از قاطر پرسیدند پدرت کیست؟ گفت مادرم مادیان است» (همان، ج. ۱/ص. ۳۱۰) و مثلی دیگر: «اگر آدم می‌خواهد خاک هم بر سرش کند، باید از خاک بلندی باشد» (همان، ج. ۱/ص. ۳۴۴) به همین گونه از نیازها اشاره دارد. ژرف‌ساخت مثلهایی مانند «از اسب فرود آمد و بر خر نشست» (همان، ج. ۱/ص. ۲۷۱) نیز همین گونه از نیازها است؛ اهمیت این گونه از نیاز، چندان است که فرد انسانی، گاه، بی‌اعتنا به نیازهای زیستی، باوری چنین می‌یابد که: «آبی که آبرو ببرد، در گلو مریز» (همان، ج. ۱/ص. ۱۸۲) و حتی، به قیمت رنج: «با سیلی صورت خود را سرخ نگه‌دار» (همان، ج. ۱/ص. ۳۶۲)؛ رفتاری دقیقاً در تقابل با خردمندی و دانایی.

این گونه از امثال، بازتاب عینی و ادبی مفاهیم مزلویی در حوزه نیازهای تأیید و احترام به‌شمار می‌آید؛ آدلر نیز معتقد است چنان‌چه فرد احساس تأیید و احترام نکند، دچار عقده حقارت می‌شود که خود مسبب شکل‌گیری بسیاری از اختلالات روانی است (Kohut, 1966, pp. 243-272; Schultz & Schultz, 2012, pp. 85-98).

۵-۴. نیازهای شناختی

نیازهایی که تاکنون مورد بررسی قرار گرفت، به‌تمامی از جمله نیازهای مربوط به حوزه کمبود به‌شمار می‌آمدند. نیازهای شناختی، نخستین پایه از نیازهای رشد به‌شمار می‌آیند و با نیازهای پایه‌های بعدی (زیباشناختی، خودشکوفایی و متعالی) نیز متفاوت‌اند (Uysal et al., 2017, pp. 211-218). میل به کشف ناشناخته‌ها، تمایل به آگاهی از نادانسته‌ها و نیز کنارزدن پرده‌های ابهام از تمایلات فطری آدمی است. نکته بدیع آن‌که

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

«پژوهش‌های آزمایشگاهی، گویای [آن است که]: جانوران نیز بدون هیچ سائقه زیستی - فیزیولوژیک، میل به کشف و شناخت دارند» (شولتز و شولتز، ۱۳۸۶، ص. ۳۵۱). این نیاز (میل به کشف ناشناخته‌ها)، هنگامی که در مورد آدمی مطرح می‌شود، بی‌تردید توجهی هرچه افزون‌تر را می‌طلبد. تأمل در بُعد تمدنی حیات انسانی، گویای آن است که خیل عظیمی از داشته‌های آدمی، برآیند رفع همین نیاز بوده است. این که فرد انسانی، گاه جان خود را نیز برای کشف ناشناخته‌ای به خطر می‌اندازد، تأییدی است دیگر بر وجود این نیاز. نیازهای شناختی، به دو شیوه به ظاهر همانند نمود می‌یابند: الف) میل به دانستن، و ب) تمایل به فهمیدن. توضیح آن که تا «دانستن» صورت وجودی نیابد، «فهمیدن» نیز ممکن نمی‌شود؛ بازگفت نکته‌ای دیگر، در این بخش از پژوهش ضروری است: اگر نیازهای شناختی ارضا نشوند، به هیچ‌وجه نیازهای مربوط به خودشکوفایی نیز در فرد محقق نخواهند شد.

مثل کارای «آدم بی علم، غول بیابان است» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج. ۱/ص. ۱۹۴)، با کوتاهی سرشتین (ایجاز حصر) خویش و نیز پیوند شگفت «انسان» و «غول بیابان»: انسانی که به واسطه نداشتن علم، غول بیابان می‌شود (!)، به گونه‌ای درخور، بازتاب‌دهنده اهمیت نیازهای شناختی است؛ همچنان که مثلی دیگر، مبتنی بر تشبیه بلیغ: «آدم بی‌خرد، ستور بود» (همان، ج. ۱/ص. ۲۰۸) گویای این اهمیت و برجستگی است. کارآمدی علم به مثابه شاخصه آدمی و تأکید بر آن، چنان است که هر لحظه باید آن را جست: «زمانی میاسای ز آموختن» (همان، ج. ۱/ص. ۹۱۵)؛ جست‌وجویی که با بیان‌هایی دیگر: «آموزش از گهواره تا گور است» (همان، ج. ۱/ص. ۲۳۰) و «ز گهواره تا گور دانش بجوی» (همان، ج. ۱/ص. ۱۱۲۷) نیز آمده است؛ که در اساس، توانمندی و کمال آدمی به واسطه خردمندی و دانایی است، نه تن‌پروی: «آدمی فربه شود از راه

گوش» (همان، ج. ۱/ص. ۲۱۰)؛ که هیچ چیز فروتر و نارواتر از نادانی نیست: «از جهالت مدان تو هیچ بتر» (همان، ج. ۱/ص. ۲۸۷)؛ این از آن‌روست که در فقدان چراغ دانش و شناخت، در کوره‌راه زندگی، فرد انسانی به چاه دشواری در خواهد افتاد: «آن‌که چراغش نباشد به راه/ در شب تاریک در افتد به چاه» (همان، ج. ۱/ص. ۲۴۵)؛ در این میان، شناخت و دانایی، زمینه‌ساز رفع نیاز به تأیید و احترام با کلیدواژه مفهومی «آبرو» نیز هست: «که از دانش افزون شود آبروی» (همان، ج. ۱/ص. ۲۹۲). ضرب‌المثل «از الف تا یاء دانستن» (همان، ج. ۱/ص. ۲۷۱) با برخورداری از زمینه تصویرسازی ذهنی و مثل «اگر تخت جویی، هنر بایدت» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۱/۳۵۷) با درک این نکته که هنر خود از جنس آگاهی و شناخت است، به گونه‌ای دیگر، اهمیت این نوع از نیاز را یادآور می‌شود.

۴-۶. نیازهای زیباشناختی

تمامی آفرینش‌های هنری، از قطعه‌های موسیقی گرفته تا بناهای شگفت تاریخی و از اشیای ظریف تا جواهرآلات زینتی و ... همه گویای پاسخ دادن به نیازی دیگر، نیاز به زیبایی است. در این‌گونه از نیازهای رشد، مقوله‌هایی همچون درک نظم، تناسب، هماهنگی و تقارن مطرح شده است. با در نظر داشت ساختار شمار بسیاری از امثال و حکم که با برخورداری از دو ویژگی «ایجاز» و «پیوند هنری پدیده‌ها و مفاهیم»، ساختاری هنری، برآمده از نگرش خاص زیباشناختی دارند و نیز مبتنی بر آن‌که هر کنش هنری، برآیند بُعد زیباشناسانه ذهن آدمی است، بسیاری از امثال و حکم می‌توانند به مثابه نمودهایی از نیازهای زیباشناختی به‌شمار آیند؛ کیفیت موضوع تبیین می‌طلبد: تفاوتی است بنیادین، در میانه مثلی همچون «آدم گرسنه ایمان ندارد» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج. ۱/ص. ۲۰۴) که فاقد بُعد زیباشناختی و برخوردار از ویژگی کاربردی است،

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

با مثل «بینوا را گندم بریان ز مروارید به/ بر سر عریان نمد بهتر که تاج آهنین» (همان، ج. ۱/ص. ۵۹۰). مثل اخیر ضمن آن‌که نمونه‌ای برجسته از امثال حوزه نیازهای زیستی است، برخوردار از بُعد زیباشناختی نیز هست، زیرا برآیند نگرشی پیوندجو - زیباشناختی است؛ همچنان‌که وقتی می‌خوانیم: «زیبایی گل، در سکوت اوست» (همان، ج. ۱/ص. ۱۱۵۱)، به‌گونه‌ای هم‌زمان بازتاب‌دهنده دو نیاز شناختی و زیباشناختی است؛ بر این اساس، این‌گونه از امثال که صرفاً برآمده از بعد زیباشناختی آدمی باشند، یا وجود ندارند یا که بسیار اندک‌اند. آیا وقتی کسایی مروزی، در دو بیت به یاد ماندنی، نخست می‌سراید: «گل نعمتی است هدیه فرستاده از بهشت/ مردم کریم‌تر شوند اندر نعمیم گل» (همان، ج. ۲/ص. ۱۵۲۲) چنین نگرشی، نگرشی زیباشناختی نیست؟ زیرا این پدیده طبیعی، از جمله نیازهای فیزیولوژیک نیست، پیوندی با نیازهای ایمنی ندارد، در حوزه نیازهای مربوط به تعلق و وابستگی نیز قرار نمی‌گیرد، هیچ پیوستگی مفهومی با تأیید و احترام ندارد و سرانجام از منظر شناختی مورد توجه قرار نگرفته است، بلکه در این مثل منظوم، آنچه به‌گونه‌ای برجسته مایه توجه کسایی قرار گرفته، تنها بُعد زیباشناختی یک پدیده طبیعی است. جالب این‌جاست که شاعر دقیقاً به تفاوت این نیاز با دیگر نیازهای پیشین به‌واسطه برخورداری از تفکری سلیم و منطقی پی برده است، زیرا پس از پرداخت زیباشناسانه به گل، آشکارا چنین ادامه می‌دهد: «ای گل فروش! گل چه فروشی به جای سیم/ وز گل عزیزتر چه ستانی به سیم گل؟» (همان، ج. ۱/ص. ۴۲۷).

گل‌فروش در این دو بیت، همچون نمادی از فرد یا افراد انسانی است که در پایه‌های نیازهای حوزه کمبود بازمانده و به قلمرو نیازهای زیباشناختی گام نهاده است؛ امری که بیش و پیش از آن‌که شخصی باشد، برآیند سازوکاری اجتماعی و طبقاتی است.

۷-۲. نیازهای خودشکوفایی

نیاز به خودشکوفایی، بر تارک هرم نیازها، فراتر از نیازهای کمبود، جای دارد. این گونه از نیاز که در زمره نیازهای هستی یا رشد، شمرده شده است، دو نمود کلی دارد: نمود خاص و نمود عام؛ در نمود خاص، خودشکوفایی در چهره‌های‌های شاخص علمی، ادبی، هنری و... آشکار می‌شود و در نمود عام، هر فرد انسانی حتی در فروداشته‌ترین مشاغل، به واسطه کنش خاص خود می‌تواند همچون فردی به خودشکوفایی رسیده، تلقی شود. بر این اساس، هرچند در نگاه نخستین، برآورده کردن این نیاز، مختص برجستگان و افراد شاخص جامعه به نظر می‌رسد، ولی تأمل در گفته‌های مزلو آشکار می‌دارد که برای خودشکوفایی، الزاماً نباید محقق برجسته یا موسیقی دانی مشهور بود، کافی است یک زن خانه‌دار، توان خانه‌داری خویش را به گونه‌ای کارآمد و دل‌نشین، در اوج ارائه دهد تا فردی خودشکופا باشد؛ هم‌چنان که اگر یک قالی‌باف تمامی ظرایف کاری و تصویرهای ذهنی خود را در نقشه‌های قالی بازتاب دهد، او فردی خودشکופا به‌شمار می‌آید. راجرز نیز در بیانی متفاوت لیکن هماهنگ با مفهوم مزلو، از خودشکوفایی با تعبیر «گرایش به شدن» یاد کرده است (کارور و شی‌یر، ۱۳۸۷، ص. ۵۱۵).

مثل «گازر که به کار خود تمام است/ بهتر ز حریرباف خام است» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج. ۲/ص. ۱۴۷۹)، با در نظر داشت باور اجتماعی به فرودینگی (فقدان ارزشمندی) پیشه نخستین: گازری و هم‌زمان اعتقاد به ارزشمندی پیشه دوم: حریربافی، نمونه‌ای مطلوب در بازتاب دادن خودشکوفایی در مفهوم عام آن به‌شمار می‌آید؛ گازری حامل ذکر (رخت‌شویی کم‌ارزش)، به واسطه دستیابی و نمودبخشی به توان خود، آن‌هم در اعلا درجه ارزشمندی، برتر از حریربافی است که با همه شهرت و برجستگی، در به انجام رساندن کار خویش، سست و ناتوان است؛ در این مثل، تعبیر «تمام بودن»

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

برای گازر، بیانی است از «نمودبخشی به تمام امکانات ذهنی - روانی» در بیان آبراهام مزلو.

از سوی دیگر، خودشکوفایی در مفهوم خاص خود، در امثالی با ذکر اشخاص بازتاب می‌یابد؛ اشخاصی که هر یک در توانی از توان‌ها، در کار خویش سرآمد بوده‌اند و به بلندای جایگاه ممکن خویش، دست یافته‌اند. ضرب‌المثل مشهور «مثل خط میر» (همان، ج ۲. ص. ۱۶۱۴) و یا «مثل سهراب یل» (همان، ج ۲. ص. ۱۶۲۰) نمونه‌های خوبی در بازتاب‌دهی خودشکوفایی در مفهوم خاص خود هستند؛ از آن‌رو که «خطاطی» برآیند آگاهی از دانش‌های مربوط به «خوش‌نویسی» است و «دلاوری» برآیند ممارست در امر پهلوانی و آشنایی با فنون جنگاوری و این دو ویژگی، نیاز به تجلی‌بخشی توان‌های ویژه و خاص فرد دارد.

فرد خودشکופا، واقع‌بینانه، درک روشنی از جهان دارد (شولتز و شولتز، ۱۳۸۶، ص. ۳۵۴): «دنیا، بی خون دل و آسیا، بی کل کل نیست» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج ۱. ص. ۱۰۳۳)؛ همچنان‌که مثل «آرزو می‌خواه؛ لیک اندازه خواه» (همان، ج ۱. ص. ۲۱۲). چنین فردی، برخوردار از توان پذیرش دیگری متفاوت-مخالف است (شولتز و شولتز، ۱۳۸۶، ص. ۳۵۴). مثل «آسایش دو گیتی، تفسیر این دو حرف است / با دوستان مروت، با دشمنان مدارا» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج ۱. ص. ۲۱۵)، نمونه-نمود برجسته و کارای چنین ویژگی آرامش‌بخش و راه‌گشایی است. خودشکופا، در برابر فشارهای اجتماعی، مستقلانه مقاوم است (شولتز و شولتز، ۱۳۸۶، ص. ۳۵۴). در امثال آمده است: «راه راست برو، اگرچه دور است» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج ۱. ص. ۱۰۷۵) و یا «راه می‌بینی، چرا فرسنگ می‌پرسی؟» که با ساختار پرسشی خود، با طرح پرسشی بلاغی^{۱۴} تأکیدی هرچه روشن‌تر، بر استمرار راه، در برابر وانهادن و ایستادن دارد.

۸-۴. نیازهای متعالی

آخرین نیاز آدمی در هرم مزلو، نیازهای متعالی است؛ نیازهایی که مبتنی بر آن، فرد از خود در می‌گذرد، با دیگری معنا می‌یابد و سمت و سوی رفتاری او، برخلاف گذشته، نه «خود» که دیگری متفاوت خواهد بود. مقصود از دیگری متفاوت، در این‌جا فردی است که در پایه‌های زیرین سلسله‌مراتب نیازها بازمانده، دغدغه خودشکوفایی، او را به تکاپو و انداخته است؛ بدین ترتیب، نیازهای متعالی از آن‌رو متعالی شمرده می‌شوند که از چارچوب محدود فردی در گذشته، به مرحله تکاملی یاری به دیگری رسیده‌اند. یاری به دیگری، در نگرشی فراگیر، دربردارنده دوگونه نمود است: الف) یاری به دیگری برای پیشبرد کار و دستیابی به منافع مالی؛ و ب) یاری به دیگری برای رسیدن به خودشکوفایی و معنا یافتن. از این دو، آنچه موردنظر مزلو بوده، مورد اخیر است: کمک به دیگری برای دستیابی به خودشکوفایی و رسیدن به حیاتی معنوی و انسانی (Schultz & Schultz, 2012, pp. 207-235). کارل گوستاو یونگ نیز در نظریه روان‌شناختی تحلیلی خود از نیاز آدمی به تعالی سخن گفته و افزوده است که تعالی، انسان را به بیشترین آرامش روانی می‌رساند (Feist et al., 2017, pp. 104-108).

با در نظر داشت آرای مزلو و با توجه به مفاهیم امثال و حکم، می‌توان گفت: هر مثلی که دیگری را به گام نهادن به عرصه کمال فراخواند و زمینه‌ساز وانهادن خودمحوری، از یک‌سو و پرداختن به امور انسانی، از دیگر سو، شود، نمود و نمونه‌ای از نیازهای متعالی است؛ بدین‌گونه شخص پاسخ‌دهنده به نیازهای متعالی، شیوه‌های سعادت همگانی را تبیین می‌نماید و مصداقی از مثل: «از چراغی می‌توان صدها چراغ افروختن» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج. ۱/ص. ۲۸۶) می‌شود. سمت‌وسوی نگرش چنین فردی، دیگری و به تعبیری جامعه است. تحول‌آفرینی او، هم ازین روست. او بر

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

خفتگان در خویش مانده، نغمه بیداری، با کلام مهربانی می‌خواند و بدین‌گونه، در عرصه اجتماعی زمینه‌ساز تحول و دگرگونی می‌شود. مثل مشهور «اگر بینی که نابینا و چاه است، اگر خاموش بنشین گناه است» (همان، ج. ۱/ ص. ۳۵۵)، خود نمودی از چنین شخصی است؛ شخصی که ویژگی اساسی او نیک‌خواهی جمعی است. مثل: «خور و خواب تنها طریق دد است» (همان، ج. ۱/ ص. ۹۳۸)، همچنان‌که «خیری کن ای فلان و غنیمت شمار عمر» (همان، ج. ۱/ ص. ۹۳۸) یا «خیر تأخیر بر نمی‌تابد، خنک آن‌کس که خیر دریابد» (همان، ج. ۱/ ص. ۹۳۸) نیز: «خیرخواه همسایه باش تا خیر به سرت بیاید» (همان، ج. ۱/ ص. ۹۳۸) در همین چارچوب قابل بررسی و تأمل است. مثلهایی همچون: «شاه را به بود از طاعت صد ساله و زهد/ قدر یک ساعته عمری که در او داد کند» (همان، ج. ۱/ ص. ۱۲۳۷)، «آدمیت رحم بر بیچارگان آوردن است» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۰۹)، «ابر شو تا که چو باران ریزی، بر گل و خس همه یکسان ریزی» (همان، ج. ۱/ ص. ۲۵۸) و نیز «چو استاده‌ای دست افتاده گیر» (همان، ج. ۱/ ص. ۷۸۶)، همچنان‌که «عبادت (طریقت) به جز خدمت خلق نیست» (همان، ج. ۱/ ص. ۱۳۱۵) نمودهایی از کنش شخصیتی است که قدم به عرصه نیازهای متعالی (آخرین نیاز از نیازهای انسانی) گذاشته، اقدام به پاسخ‌دهی به این‌گونه از نیازهای خویش کرده است.

۵. نتیجه

مطالعات میان‌رشته‌ای، به واسطه پرداختن دو یا چندسویه به مفاهیم، در مقایسه با پژوهش‌های محض، برخوردار از برآیندی بهتر و کاربردی‌تر است؛ جستار پیش‌رو به‌مثابه پژوهشی میان‌رشته‌ای، با رویکردی روان‌شناختی- ادبی، به بررسی و تحلیل امثال و حکم فارسی، مطالعه موردی: فرهنگ بزرگ ضرب المثل‌های فارسی، پرداخته و به

دو نتیجه کلی الف) اثبات کارایی و روایی یک نظریه روان‌شناختی: کنش‌مندی آدمی در قالب هرم نیازهایی هشت‌گانه، در پیوند با امثال و حکم؛ و ب) درک هرچه بهتر ارزشمندی امثال و حکم در نمودبخشی به مفاهیم انتزاعی - ذهنی دست یافته است.

پژوهش آشکار می‌سازد که هرم سلسله‌مراتب نیازهای مزلو، نظریه‌ای دقیق و ارزشمند در تبیین رفتارهای آدمی است و به‌خوبی برخوردار از قابلیت تطبیق با گزین‌گویه‌های ادبی در زبان فارسی است و هم‌زمان آشکار می‌کند که گزاره‌های ادبی، ابزاری کاملاً مناسب در تبیین مفاهیم نظری در حوزه‌های گوناگون روان‌شناختی و اجتماعی به‌شمار می‌آیند. به‌لحاظ آماری، داده‌ها نشان می‌دهد که نیازهای زیستی - فیزیولوژیک، بیشترین نمود و نیازهای حوزه رشد، به‌ویژه نیازهای زیبایی‌شناختی، با در نظر داشت کیفیت شکل‌گیری امثال، کم‌ترین نمود را در امثال و حکم دارند. بر این مبنا، مطالعه این مقاله، خواننده را بدین دریافت رهنمون می‌سازد که متون ادبی به‌طور عام و امثال و حکم به‌طور خاص، کارکردی کاربردی، فراتر از مقولاتی همچون بهره‌مندی ادبی، لذت‌بخشی و یا مباحث مربوط به حوزه زیبایی‌شناختی دارند.

پی‌نوشت‌ها

1. basic needs
2. psychological needs
3. self-full filment needs
4. deficiency needs
5. growth or being needs
6. The crisis of comparative literature
7. comparative literature: its definition and function
8. cognitive needs
9. aesthetic needs
10. transcendence needs
11. positive regard
12. mirroring need

بررسی تطبیقی - میان‌رشته‌ای امثال و حکم فارسی و سلسله... مهدی رحیمی و همکار

13. self

14. rhetorical question

منابع

- اسدالهی، خ. (۱۳۸۷). فروغ فرخزاد و نظریه خودشکوفایی آبراهام مزلو. *علوم انسانی الزهرا*، ۱۸ (۷۴)، ۱-۲۰.
- بهره‌ور، م. (۱۳۸۸). بازخوانی زندگی‌نامه مولوی با نظر به سلسله‌مراتب نیازهای مزلو. *مطالعات عرفانی*، ۱۰، ۸۷-۱۱۸.
- جامی، ع. (۱۳۹۱). *بهارستان*. به تصحیح ا. حاکمی. تهران: اطلاعات.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۸۸). *فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی*. تهران: معین.
- شولتز، د. و شولتز، س. (۱۳۸۶). *نظریه‌های شخصیت*. ترجمه ی. سیدمحمدی. ویراست هشتم. تهران: ویرایش.
- صالحی، پ. و باقری، ک. (۱۴۰۰). تحلیل شخصیت اصلی رمان ایام معه براساس نظریه خودشکوفایی آبراهام مزلو. *ادب عربی*، ۱۳ (۴)، ۸۷-۱۰۷.
- عنصرالمعالی کیکاووس (۱۳۶۶). *قابوس‌نامه*. تصحیح غ. یوسفی. تهران: علمی و فرهنگی.
- فیست، ج. و فیست، گ. (۱۳۸۸). *نظریه‌های شخصیت*. ترجمه ی. سیدمحمدی. ویراست پنجم. تهران: روان.
- کارور، چ. و شی‌یر، م. (۱۳۸۷). *نظریه‌های شخصیت*. ترجمه ا. رضوانی. مشهد: به‌نشر.
- میبیدی، ا. (۱۳۷۱). *کشف‌الاسرار و عده‌الابرار*. به سعی و اهتمام ع. حکمت. تهران: امیرکبیر.
- نظامی عروضی (۱۳۷۶). *چهارمقاله*. تصحیح م. یاحقی. تهران: زوار.
- نوروزی، ز.، اسلام، ع.ر. و کرمی، م.ح. (۱۳۹۱). بررسی شخصیت بهرام در هفت پیکر با توجه به نظریه مزلو. *متن‌شناسی ادب فارسی*، ۴۱ (۴)، ۱۷-۳۲.

References

Asadolahi, Kh. (2007). Forough Farrokhzad and Abraham Maslow's theory of self-actualization. *Al-Zahra Humanities*, 18(74), 1-20.

- Bahrevar, M. (2008). Rereading Molavi's biography with regard to Maslow's hierarchy of needs. *Gnostic Studies*, 10, 87-118.
- Bland A. M., & DeRobertis E. M. (2019). Humanistic Perspectiv", In *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*, Virgil Zeigler-Hill and Todd K. Shackelford, Switzerland: Springer, Cham.
- Cameron W. B., & McCormick T. C. (1954). Concepts of security and insecurity. *American Journal of Sociology*, 59(6), 556-564.
- Carver, Ch., & Shier, M. (2009). *Personality theories* (translated into Farsi by A. Rezvani). Beh Nashr.
- Feist J., Feist, G., & Roberts, T. (2017) *Theories of personality*. McGraw-Hill Education.
- Feist, J., & Feist, G. (2009). *Personality theories* (translated into Farsi by Y. Seyed Mohammadi). Ravan.
- Jami, A. (2011). *Baharestan* (edited by E. Hakimi). Etelaat.
- Jost, F. (1974). *Introduction to comparative literature*. The Bobbs-Merrill Company.
- Kohut, H. (1966). Forms and transformations of narcissism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 14, 243-272.
- Markowitz, J. C., & Weissman, M. M. (2012). Interpersonal psychotherapy: past, present and future. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 19(2), 99-105. doi:10.1002/cpp.1774.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper and Row.
- Maslow, A. H. (1970a). *Motivation and personality*. Harper & Row.
- Maslow, A. H. (1970b). *Religions, values, and peak experiences*. Penguin.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- McLeod, S. A. (2018). *Maslow's hierarchy of needs*. Retrieved from www.simplypsychology.org/maslow.html.
- Meibodi, A. (1993). *Kashf ol-Asrar and Odatet el-Abrar* (edited by A. Hekmat). Amir Kabir.
- Milner, A. (1996). *Literature, culture and society*. UCL.
- Nezami Aruzi (1998). *Char Maghaleh* (edited by M. Yahaghi). Zavar.
- Nowrozi, Z., et al. (2012). Investigation of Bahram's character in Haft Paykar according to Maslow's theory. *Textual Criticism of Persian Literature*, 48(4), 17-32.
- Onsorolmali Kikavus (1988). *Qaboosnameh* (edited by Q. Yousefi). Elmi-Farhangi.

- Prochaska J.O., & Norcross J.C. (2018) *Systems of psychotherapy: A trans-theoretical analysis*. Oxford University Press.
- Remak, H. (1961). Comparative literature, its definition and function. In *Comparative Literature: Method and Perspective*, N. Stallknecht & H. Frenz (eds), Carbondale, Southern Illinois University Press.
- Salehi, P., & Bagheri, K. (2022). Analysis of the main character of the novel Ayam Meah based on Abraham Maslow's theory of self-actualization. *Arabic Literature*, 13(4), 87-107.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. A. (2012). *Theories of personality*. Wadsworth Publishing.
- Schultz, D., & Schultz, S. (2007). Personality theories (translated into Farsi by Y. Seyed Mohammadi). Virayesh.
- Uysal, H. T., Aydemir, S., & Genc, E. (2017). Maslow's hierarchy of needs in 21st century: the examination of vocational differences. In H. Arapgirlioğlu, R. L. Elliott, E. Turgeon, A. Atik, *Researches on Science and Art in 21st Century*, Ankara, Gece Publishing.
- Wellek, R. (1963). *Concepts of criticism: essays* (edited by Stephen G. Nichols, Jr). Yale UP.
- Zolfaghari, H. (2009). *The great dictionary of Persian proverbs*. Moin.

